

Володимир ФЕДОСОВ

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ “АРХІВОЗНАВСТВО ЯК НАУКА”

14–15 травня 2009 р. в Україні відбулася надзвичайно важлива, на наш погляд, подія. Уперше в історії діяльності наукових установ на пострадянському просторі була проведена Міжнародна наукова конференція “Архівознавство як наука”. Конференція, приурочена до 15-ї річниці діяльності Українського науково-дослідного інститут архівної справи та документознавства, стала етапною в розвитку, власне, науки архівістів. Вона окреслила коло проблем архівознавства, що вимагають подальшої уваги вчених.

Спроби розглянути архівознавство як науку й наукову дисципліну українськими архівознавцями робилися й раніше. Однак з банальних причин вони не могли увінчатися успіхом через брак вчених, що займаються теоретичними проблемами архівознавства. У той же час багато дослідників все частіше наголошують на необхідності обговорення теоретичних проблем архівної науки, розгляді сучасного архівознавства як специфічної системи наукових знань, зміні її ролі й місця в комплексі гуманітарних наук¹. Саме тому важко переоцінити внесок істориків і архівістів України в розвиток архівної науки, адже саме вони звернули увагу на широке коло теоретичних проблем архівознавства, які розглядалися на зазначеній конференції.

Слід зазначити, що її організатори – Державний комітет архівів України й Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства настільки глибоко продумали сутність і зміст теоретичних питань архівознавства, які виносилися на обговорення, що є необхідним їх перерахувати повністю. Це, зокрема:

- історія архівознавства як науки: етапи розвитку в Україні і в інших країнах світу;
- архівознавство на сучасному етапі: відхід від теоретичних проблем або забезпечення насущних проблем галузі;
- основні поняття архівознавства, термінологічний апарат, архівознавча термінологія;
- архівна евристика;
- зв’язок архівознавства з іншими науками;
- історіографія архівознавства;

© Володимир Федосов, 2009

- методи архівознавства;
- видатні архівознавці: внесок у розвиток теорії архівознавства;
- архівознавчі установи, центри наукових досліджень в галузі архівознавства; основні напрямки їхньої діяльності і шляхи міжнародної інтеграції з питань архівознавства;
- архівні установи: наукова діяльність;
- архівознавчі періодичні видання: оновлення або традиційна концепція;
- роль професійних товариств у розвитку архівної науки, архівознавчі форуми (з'їзди, конференції, наради);
- архівознавча бібліографія;
- архівософія, архівологія, архівістика;
- архівознавче джерелознавство;
- архівознавство як навчальна дисципліна;
- особливості наукової підготовки кадрів і теми архівознавчих дисертацій;
- проблеми архівознавства².

Звичайно, не всі ці теми знайшли відображення у виступах учасників конференції, але вже сам факт їх виокремлення може спонукати вчених-архівістів і істориків звернути увагу на необхідність дослідження цих питань.

Засновник і дослідник теоретичної проблематики архівознавства як науки В. Н. Автократов виділяв наступні основні теоретичні проблеми архівознавства: об'єкт, предмет, методологічні характеристики, проблемну структуру, найбільш важливі зв'язки з іншими галузями наук³. Винесені українськими вченими на обговорення учасників конференції проблеми повною мірою відображають як тенденції, що сформувалися в наукознавстві до вивчення загальних закономірностей розвитку й функціонування архівознавства як системи знань, так і підходи самого В. Н. Автократова до дослідження основних теоретичних проблем архівознавства.

На нашу думку, нині можна виділити наступні основні розділи архівознавства як науки, що вимагають подальших досліджень (таблиця).

Таблиця

Розділи архівознавства як науки та їх характеристика

№ з/п	Найменування розділів	Зміст розділів архівознавства
1	Загальна теорія архівознавства	Розробка концепції загальної теорії, основних напрямків її розвитку, дослідження об'єкта, предмета архівознавства, методології, зв'язки з іншими науками

№ з/п	Найменування розділів	Зміст розділів архівознавства
2	Приватні теорії архівознавства	Дослідження теоретичної проблематики, пов'язаної з багатофункціональністю розв'язуваних архівознавчих завдань (нагромадження документної ретроспективної інформації, її впорядкування: організація в межах Національного архівного фонду, зберігання, пошук, організація використання)
3	Історія архівознавства	Вивчення генезису динамічного процесу нагромадження наукових знань в архівознавстві, етапів його розвитку в різних країнах, історіографія архівознавства
4	Архівознавство й право	Дослідження й нормативне забезпечення взаємин працюючих в архівах людей, розробка системи міжнародних і державних законів про архівознавство
5	Економіка архівознавства	Вивчення економічних особливостей розвитку архівознавства, критеріїв економічної ефективності архівної справи, розробка систем наукової організації праці архівістів
6	Мова архівознавства	Розробка міжнародних і національних систем понять архівознавства, термінологічний апарат, стилеві особливості наукових досліджень в архівознавстві
7	Архівознавство й люди	Дослідження особистого внеску видатних архівознавців у розвиток архівознавства як науки
8	Архівознавство й науковий прогноз	Розробка стратегії архівознавства на майбутнє з урахуванням зростаючої інформатизації людського суспільства, появою нових критеріїв в оцінці професійної діяльності архівістів

Аналіз наявних досліджень з проблем архівознавства як науки доводить, що архівознавство на сучасному етапі потребує насамперед розроблення його загальної теорії. Саме сьогодні необхідний аналіз “сучасного архівознавства як специфічної системи наукових знань про самоцінність соціально-культурного значення архівів, органічно пов'язаних з людською діяльністю, про змістовне наповнення динамічного процесу зміни місця й ролі архівознавства в комплексі гуманітарних наук, а також про взаємообумовленість історії архівознавчої думки загальним станом державного й культурного будівництва в окремо взятій країні (...) і в процесі самопізнання (авторефлексії) людини в цілому”⁴.

Під теорією (від гр. *theoria* – спостереження, дослідження) у сучасній науковій літературі розуміється логічне узагальнення досвіду, суспільної практики, що відображає об'єктивні закономірності розвитку природи й суспільства, тобто системи узагальнених положень в тій чи іншій галузі знань⁵.

Тому в загальній теорії архівознавства важливим є визначення загальних закономірностей розвитку теорії і практики архівної справи в контексті зміни ролі й місця архівів в умовах прояву сучасних глобальних цивілізаційних процесів. Теорія архівознавства покликана виступити у вигляді узагальненого знання, пояснення тих чи інших напрямків архівознавчої діяльності. Вона нерозривно пов'язана з практикою архівної справи, яка ставить перед пізнанням назрілі питання і вимагає їхнього вирішення. На нашу думку, практика повинна входити як органічний елемент у теорію архівознавства. Враховуючи, що архівознавство є комплексною науковою системою знань, тісно пов'язаною з низкою найважливіших функцій архівної справи, необхідно зважати на взаємодію загальної теорії архівознавства з приватними архівознавчими теоріями.

За словами В. Н. Автократова, приватні архівознавчі теорії, пов'язані з деякими розділами архівознавства (експертиза цінності документів, теорії фондування, архівного опису і традиційного архівного пошуку, використання), вирішуючи питання наукової реалізації функцій архівної справи, мають одну мету – забезпечення суспільства, його інститутів і окремих користувачів необхідною ретроспективною інформацією. Ці можливості приватних теорій закладені установками загальної теорії⁶.

Усі інші розділи архівознавства як науки (історія архівознавства, архівознавство і право, економіка архівознавства, його мова, архівознавство і люди) різною мірою досліджувалися вченими-істориками й архівістами різних країн. Тут необхідну допомогу для розроблення, а також подальшого вивчення проблем архівознавства як науки можуть надати бібліографічні покажчики, які видають архівні науково-дослідні установи, у яких відображена тематика проведених досліджень⁷. У цей час у БілНДІДАС у рамках планової теми завершено підготовку бібліографічного довідника – систематизованого переліку публікацій з архівної справи в Білорусі, опублікованих наприкінці ХХ – початку ХХІ ст.

Практично не розроблений вченими розділ архівознавства, пов'язаний з науковим прогнозуванням, плануванням і управлінням науковими дослідженнями в архівознавстві, щоб визначити стратегію й напрямки його розвитку на довгострокову перспективу.

Як і раніше, актуальною залишається проблема визначення статусу архівознавства, виходячи з того, яке місце воно займає в системі наук.

За словами В. Н. Автократова, архівознавство не слід вважати допоміжною історичною дисципліною. Забезпечення запитів істориків найважливіше, але не єдине завдання. Володіючи розвиненим понятійним апаратом і складною теоретичною структурою, архівознавство виступає як самостійна галузь історичного знання і пізнання⁸. Складність полягає в тому, що архівознавство охоплює наукову проблематику, пов'язану як з історичними, так і технічними дисциплінами, що обумовлено багатofункціональністю архівної діяльності. Тому цілком правомірним є рішення Вищої атестаційної комісії Республіки Білорусь віднести архівознавство до дисциплін гуманітарного циклу, де вчений ступінь може присвоюватися як у галузі історичних, так і технічних наук⁹.

Цілком зрозуміло, що визнання архівознавства наукою не може відбутися в якийсь короткий проміжок часу. Для цього необхідне виконання низки умов, що включають як зміну ставлення суспільства, так і самих архівістів до архівної діяльності, розуміння соціальної значущості проведеної роботи, підвищення рівня підготовки майбутніх архівістів, привернення їхньої уваги до наукової діяльності в галузі архівознавства, міжнародне співробітництво із цих питань.

¹ Хорхордіна Т. І. Російська наука про архіви. Історія. Теорія. Люди. М.: РГГУ, 2003. – 7–10 с.

² Інформаційне повідомлення про проведену в Україні конференцію. Київ, Укр: НДІАСД, 2009.

³ Автократов В. Н. Теоретичні проблеми радянського архівознавства (1960–1970 рр.). Автореф. докт. дис. – М, 1982. – С. 12.

⁴ Хорхордіна Т. І. Російська наука про архіви. Історія. Теорія. Люди. М.: РГГУ, 2003. – С. 10.

⁵ Кожарська Н. В. Методологія наукових досліджень в економіці / Н. В. Кожарська, В. В. Кожарская. Мінськ: Суч. шк., 2007. – С. 20.

⁶ Автократов В. Н. Теоретичні проблеми вітчизняного архівознавства. М.: РГГУ, 2001. – С. 292.

⁷ Бібліографічний покажчик нормативних і науково-методичних розробок ВНДІДАС за 1986–2005 рр. / Відп. ред. М. В. Ларін: М., ВНДІДАС, 2006; Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства. Бібліографічний покажчик. Київ, 2004; Видання Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства. Київ, 2009; Беларускі навукова-даследчы інстытут дакументазнаўства й архіўнай справы: Бібліяграфічны паказальнік. Мінск, 1997; Беларускі навукова-даследчы інстытут дакументазнаўства й архіўнай справы. Бібліяграфічны паказальнік (1997–2001); / Мінск: Белндідас, 2001.

⁸ Автократов В. Н. Теоретичні проблеми вітчизняного архівознавства. М.: РГГУ, 2001. – С. 296.

⁹ ВАК Білорусі – нормативні документи. Номенклатура спеціальностей науковців Республіки Білорусь. Додаток до постанови Вищої атестаційної комісії Республіки Білорусь. 08.06.2009 № 4, с. 12.

Володимир ФЕДОСОВ

**Міжнародна наукова конференція
“Архівознавство як наука”**

Проаналізовано внесок істориків і архівістів України в розвиток архівної науки. Вказуються основні розділи архівознавства як науки, що вимагають подальших досліджень.

Ключові слова: архівна наука; теоретичні проблеми; архівознавство.

УДК 930.25:001

Владимир ФЕДОСОВ

**Международная научная конференция
“Архивоведение как наука”**

Проанализирован вклад историков и архивистов Украины в развитие архивной науки. Указываются основные разделы архивоведения как науки, которые требуют дальнейших исследований.

Ключевые слова: архивная наука; теоретические проблемы; архивоведение.

УДК 930.25:001

Volodymyr FEDOSOV

**The International Scientific Conference
“Archival affairs as a science”**

A contribution of Ukrainian historians and archivists to the archival science development is covered. The basic sections of the archival science which need the further study are indicated.

Keywords: archival science; theoretical problems; archival affairs.

УДК 930.25:001